

Maria Jürimäe ja Jana Treier sedastavad, et alushariduse raamõppekava peaks jätma lapsele aega ka mänguks, mitte pakkuma üksnes sisutihedat õppetööd.

Mäng on väikese inimese töö

M a r i a J ü r i m ä e

TÜ õppekava arenduskeskuse peaspetsialist

J a n a T r e i e r

Tartu lasteaia Meelespea juhataja

Lasteaed on muutumas väikeseks kooliks, kus olulisi asju “ära õpitakse”. Alushariduse raamõppekava on koostatud pigem ainekeskselt ja meenutab algklasside tunniplaani. Lihtsalt mänguks ei jää lastel aega.

Eesti lasteaedades kehtib alates 1999. aastast alushariduse raamõppekava. Praktikud on sellega üldiselt rahul, kuid on siiski toonud välja ka probleeme, millega õppekava uuendamisel kindlasti arvestama peab. Iseloomulik on väljavõte intervjuust ühe lasteaiaõpetajaga: “Lastel ei jää aega lihtsaks mänguks, kus nad saaksid oma kogemusi jagada (näiteks nukunurgas “kodu mäng”). Kogu päev on ära planeeritud. Lapsevanemad aga on rahul sisutiheda õppetööga, kuna leiavad, et laps areneb ainult õpetades ning kooli minnes peab ta oskama lugeda ja arvutada. Lasteaias peab õppima läbi mängu, aga nüüd läheb täpselt nagu koolis. Pole tegevused, vaid on tunnid” (11).

Vaba mäng ja tegevuste tabel

Raamõppekavas toodud tabel (3. peatükk, p 22) liigitab alushariduse sisu viieks valdkonnaks: keel ja kõne, matemaatika, kunst, muusika, liikumine. Valdkonnad omakorda jagunevad tegevusteks (kuulamine ja kõnelemine, vaatlemine ja uurimine, lugemine ja kirjutamine), mille kohta on tehtud ka ettekirjutusi. Näiteks kolme- kuni viieaastastele nähakse ette kuulamis- ja kõnelemistegevust kestusega kuni 25 minutit 3–4 korda nädalas. Tabel on koostatud pigem ainekeskselt ja meenutab algklasside tunniplaani, sätestava dokumendi osana on see kõigile lasteasutustele kohustuslik.

Tegevustabeli tõlgendamiseks on mitu võimalust, sh lasteaia nägemine eelkõige “väikese koolina” – kohana, kus lapsed organiseeritult ja sageli laua taga õpivad. Kuid lastele tuleb pakkuda ka individuaalse õppimise võimalusi ning tegevust väiksemates rühmades. Raamõppekava peab võimaldama tasakaalustatud õpetust. Just väiksemates gruppides õppides ja tegutsedes saavad lapsed harjutada koostööoskusi, tunda rõõmu ühisest tegutsemisest, olla abivalmis jne.

Raamõppekavas on kirjas, et “lapse arengus on suur tähtsus mängul, selleks peab päevakavas kõige enam aega jääma”. Paljude lasteaednike arvates ei võimalda planeeritud tegevuse suur

maht (näiteks koolieelikutel kuni neli tegevust päevas) seda põhimõtet järgida. Hommikupoolikul on organiseeritud tegevuse aeg kl 9–12, õhtupoolikul kl 15–16, nii et vabaks mänguks aega eriti ei jäägi. Mänguaega on rohkem neil lastel, kes tulevad vara lasteaeda ja lahkuvad hilja. Samas peetakse just mängu ja selle kaudu õppimist alushariduse kvaliteedi üheks olulisemaks näitajaks (2, 4).

Laste aeg üha enam organiseeritud

Koolieelsete lasteasutuste programmides on tegevust (tundide arvu) määravaid tabeleid kasutatud juba Eesti NSV ajal (vt tabel 1). Tabelist ilmneb, et organiseeritud tegevuse maht on iga uue programmi või raamõppekava tulekuga suurenenud, koolieelne lasteasutus on üha enam muutunud laste päevahoiu asutusest õppeasutuseks. Kuid paljud lasteaiaõpetajad kahtlevad, kas koolieelses eas on organiseeritud õppetegevus suurel rühmas kõige otstarbekam. Samas tunnetavad nad inspektorite, lapsevanemate ja ka algklassiõpetajate survet.

“Tunni moodi” tegevus

Paljud lapsevanemad ootavad lasteaialt eelkõige “tunni moodi” tegevust, sest nad on siiralt veendunud, et just sellisest õppes on nende laste arengule kõige enam kasu. “Konkurents tööturul seab üha kõrgemad nõudmised inimese haritusele ja isiksuseomadustele. See on päästnud ahelreaktsioonina valla võidujooksu – tahetakse olla parim 7-aastane, et pääseda “õigesse” kooli, parim abiturient, et pääseda “õigesse” kõrgkooli, sest ainult selle kõige tublimad lõpetajad saavad kandideerida tööturu parimatele pakkumistele” (10).

Vanemate ootused on sageli õigustatud nn koolikatsetega – seal nõutakse lastelt üsna tihti lugemisoskust, kirjutamist ja arvutamist, mille õppimiseks näib parim olevat süstemaatiline treenimine. Sellistele ootustele vastu tulles on loodud töölehti lasteaedade jaoks, kasutatakse ka algklasside töövihikuid. Nii võib tekkida olukord, kus õppimine mängu kaudu jääb tagaplaanile ning põhiliseks õppeviisiks kujuneb töövihikute täitmine. Kahjuks pole ka raamõppekavas otseselt kirjas, et koolieelses eas on oluline just õppimine mängu kaudu.

Käsiraamat, programm, raamõppekava	Tundide või tegevuste arv nädalas kokku			
	3-a	4-a	5-a	6-a
1950. aasta käsiraamat	polnud ette nähtud	6	11	13
1968. aasta programm	6	7	9	11
1974. aasta programm	7	9	11	12
1987. aasta programm	11	11	15	lapsed läksid 6-aastaselt kooli
1999. aasta raamõppekava	kuni 15	kuni 15	kuni 15	kuni 20

Tabel 1. Tundide/tegevuste arv programmides ja raamõppekavas.

Otstarbekas on eristada valdkondi ja tegevusi	osakaal eestikeelsetes vastustes (%)	osakaal venekeelsetes vastustes (%)
jah	58	51,7
ei oska öelda	8	4,3
ei, parem kui oleks ainult valdkonnad	19	19
ei, parem kui oleks ainult tegevused	14	5,2
mingi muu variant	1	19,8

Tabel 2. Valdkondade ja tegevuste eristamine raamõppekavas.

Suundumus kasutada lasteaedades täiskasvanukeskset õpetamist, töövihikuid ja drilli võib kahjustada laste enesehinnangut. Kooliks ettevalmistamise ja teatud tulemuste saavutamise mudel ei toeta õppimisel laste aktiivsust, mis on neile märksa loomupärasem (4). On uurimistulemusi, mis viitavad, et liialt teadmistele ja oskustele orienteeritud alushariduse õppekavad võivad hiljem algklassides kutsuda esile laste agressiivsust ja käitumisprobleeme ning kahjustada nende võimet arvestada teistega (3).

Lasteaiaõpetajate mured

2003. a kevadel viidi REKK-i, HTM-i, maakondade haridusosakondade, Alushariduse Juhtide Ühenduse ja TÜ õppekava arenduskeskuse koostöös läbi uuring alushariduse raamõppekava rakendamise kohta. Ankeetküsitlusele vastas 696 alushariduse pedagoogi, vastustest 576 olid eesti- ja 120 venekeelsed. Uuringu üks eesmärk oli saada teada, mis võiks praktikute arvates raamõppekavas teisiti olla. Selle lahtise küsimuse vastused kinnitasid sama, mida paljud lasteaiaõpetajad vestlustes välja olid toonud: kolmandal kohal oli väide, et õppekavas puudub mängu osa (ning väljendati soovi, et see seal oleks), või etteheide, et aega mängida jääb liiga vähe. Mainiti ka, et tegevuste tabel on liiga jäik ega sobi alushariduse üldõpetusliku olemusega. Tõepoolest – kuidas on näiteks võimalik tegelda vaatlemise ja uuri-

misega ilma kuulamise ja kõnelemiseta? Enamasti on tegevused omavahel tihedalt põimunud, näiteks laulumäng “Kaks sammu sissepoole” seostub liisaks muusikale ja liikumisele ka keele, kõne ja matemaatikaga. Kui seda mängivad vene emakeelega lapsed, lisandub veel ka eesti keele kui teise keele õppimine. Millise tegevuse alla see plaanis panna? Või õppekäik, kus vaadeldakse metsas sinilille, loendatakse selle kroonlehti, lauldakse lillest ning püütakse lille natuurist joonistada. Mis tegevus see on? Probleemina tõstasid küsitletud ka selle, kuidas planeerida tegevust eri vanuses laste liitühmas, nn pererühmas.

Valdkonnad versus tegevused

Vastates küsimusele, kas on otstarbekas eristada valdkondi ja tegevusi ning kas raamõppekava peaks sätestama tegevuse liikide ajalise jaotuse, leiab enamik eesti lasteaiaõpetajaid (59%), et valdkondi ja tegevusi tuleb eristada. Viiesandik vastanutest arvab, et oleks parem, kui näidataks ainult valdkondi, ning 14% leiab, et parem, kui oleksid näidatud ainult tegevused. Vene õppekeelega koolieelsete lasteasutuste pedagoogidest tervelt viiesandik pooldab mingit muud varianti – alushariduse sisu saab liigitada ka aineteks, ainevaldkondadeks, teemadeks, projektideks jne (vt tabel 2).

Lühema tööstaaziga vastajad on keskmisest sagedamini andnud vastu-

Vanuseastme tegevuskava peaks olema esitatud	osakaal eestikeelsetes vastustes (%)	osakaal venekeelsetes vastustes (%)
iga lasteaed võiks ise otsustada	45	58,3
valdkonnaga tegelemise kordade arvuna tegevuskordadena	37,5	30
teema minimaalsete käsitluskordadena	30,9	14,2
teema minimaalsete käsitluskordadena	4	6,7
mingil muul viisil	0,5	2,5

Tabel 3. Vanuseastme tegevuskava esitamine raamõppekavas.

seks "parem, kui oleks ainult tegevused" ning pikema staažiga vastajad on keskmisest sagedamini eelistanud ainult valdkondi.

Näiteid ankeetidest.

"Kuna kasutame põhiliselt kompleks-tegevusi; jätkutegevusi – võiks seda osa käsitleda lähtuvalt sellest."

"Tegevuste eristamine on kunstlik; räägime integratsioonist – et iga tegevus sisaldaks vaatlust, uurimist, võrdlemist, arutamist jne."

"Valdkonnad on piisavad, tegevusi pole vaja raamkavasse eraldi välja tuua, sest need olenevad hetkeolukorrast."

Vanuseastme tegevuskava

Kõige suurem grupp vastanute seast (45% eestikeelsetele ja tervelt 58,3% venekeelsetele ankeetidele vastanute) leiab, et selle, kuidas vanuseastme tegevuskava peaks olema esitatud, võiks iga lasteaed ise otsustada. Eeskätt eelistavad seda varianti vanemad ja pikema staažiga õpetajad (vt tabel 3).

Võrreldes vene ja eesti pedagoogide arvamusi, selgub, et venelased eelistavad lasteaia tegevuskava koostamisel eestlastest rohkem iseotsustamist ($t = 2,7$) ning samas vähem tegevuskava esitamist tegevuskordadena.

Näiteid.

"Kindlasti ei tohiks teemasid ette dikteerida, sest lasteaia ei ole oluline, mida me õpetame, vaid kuidas me õpetame; õppima õpetada saab igasuguse teema abil; tähtsad ei ole faktiteadmised, vaid oskus toime tulla; oluline on protsess."

"Kui me soovime tegevuskava koostamisel arvestada laste huvidega, siis nii öelda koolilik tunniplaan seab raamid. Õppekava tegevuste sisu on õppeaastaks paika pandud, me vastutame selle läbivõtmise eest, aga lubatagu kordade arv asutusesiseselt paika panna."

"Kuhu jääb üldõpetuslik põhimõte ja

integreeritud õpetamine, kui ajame näpuga järge, mitu minutit midagi tegime; oluline on õpetajate kompetentsus, siis saab ka kõik vajalik tehtud."

Tegevuste tabel ja pedagoogilised süsteemid

Meie koolieelsetes lasteasutustes kasutatakse erinevaid pedagoogilisi süsteeme, millest populaarsemad on "Hea algus", Waldorf-pedagoogika, Montessori pedagoogika. Paljudes vene õppekeele lasteaedades on kohandatud ka vene autorite programme. Enamasti erineb valdkondade ja tegevuste liigitus nendes süsteemides kehtiva raamõppekava omast.

"Hea alguse" rühma õpetaja kurtis, et on hädas liigse paberitööga. Talle meeldib "Hea alguse" süsteem ja ta usub, et sellest on laste arengule kasu, aga ta kaalub lasteaiaõpetaja tööst loobumist, sest lisaks oma töö planeerimisele "Hea alguse" keskustes nõuab juhtkond temalt töö "ümberarvestamist" raamõppekavas toodud tegevusteks. Muidugi teab ka juhtkond, et see on formaalsus. Lapsed liiguvad keskusest teise ega olegi võimalik väita, et mingil ajal rühm näiteks loeb ja kirjutab, samas on kirjaoskuse nurgas kogu päeva jooksul lapsi, kes tegelevad kirjutamisega. Aga juhatajad ja õppealajuhatajad arvavad, et pole valikut, sest neil peab olema inspektorile ette näidata raamõppekavale vastav plaan. Ja kuna raamõppekava liigitab tegevusi veidi teisiti kui "Hea algus", siis...

Sarnase probleemi ees on ka teised muid pedagoogilisi süsteeme kasutavad lasteasutused.

"Tegelikult ei lasta meil täielikult Waldorf-põhimõtetest rajanevat õppekava esitada. Aluseks tuleb võtta riiklik raamõppekava. Põhijoontes on riiklik õppekava suhteliselt paindlik. Rahul ei olda laste arengu eeldatavate tulemuste jäi-

ga paikapanemisega. Neis raamides pole piisavalt arvestatud laste suure individuaalse erinevusega. Waldorf-lasteaedades ei toimu lastel õppetunde, püüame anda õpetust läbi mängu, käsitöö, muinasjutte jms. Samas on õppeprotsess palju intensiivsem, aga lapsed ei taju seda, sest õppimine toimub varjatult, lapsele teadvustamata. Waldorf-pedagoogid ei pea õigeks laste liiga varajast intellektualiseerimist. See on lapse tervisele väga kahjulik, kui ta enneaegselt ja jõuga kistakse täiskasvanute maailma. Pealegi ei korva inimesele mitte miski ärajäänud lapsepõlve ning mängimata jäänud mängu. Riiklikult aina kasvavad nõuded laste koolieelsele võimekusele. Ka lapsevanemad kardavad, et nende laps ei saa tulevikus ühtegi korralikku kooli sisse, kui teda eelnevalt ei treenita" (12).

Kas jäik tabel või jäigad tõlgendajad?

Raamõppekava kui terviku "vaim" eeldaks siinkirjutajate arvates lihtsat lahendust: õpetajatelt ei oodatagi, et nad laste tegevuse liikide kaupa struktureeriksid. Raamõppekava puudus on selles, et seal ei rõhutata piisavalt, et tegevust või tegevusplaan ja -aruandeid ei tule samal moel struktureerida nagu raamõppekavas ning tabel on lihtsalt näide tegevuste proportsioonide kohta eri vanuses. Kas see tõlgendus on aga "õige"? Kõige parem oleks seda küsida kehtiva raamõppekava autoritelt, ent õppekava teksti juures pole neid nimetatud ja nii puudub isik või institutsioon, kelle poole määruse teksti tõlgendamise küsimustes pöörduda saaks. Raamõppekavaga ei käi kaasas ka seletavaid abimaterjale, mis tabeli kohta selgust annaksid.

Seetõttu valitses pikka aega olukord, mil iga lasteaed otsustas ise, kui paindlikult või jäigalt sellesse plaani suhtuda, kuidas kajastada integreeritud tegevust, üldõpet, õpet keskustes jne. Viimastel aastatel on olukord muutunud. Nii Tallinna kui ka Tartu lasteaiajuhatajad on kurtnud, et inspektorid nõuavad iga tegevuse täpset kellaajalist planeerimist ja plaanide ranget järgimist.

Näide ühe Tartu lasteaiaõpetaja arvamusest.

"Võin väita, et tegevuskavast näpuga järje ajamine sai alguse siis, kui hoogus-

tus (mõni aasta tagasi) järelevalve (vähemalt Tartus). Järelevalve survele hakkasid juhatajad ja õppealajuhatajad nõudma täpset tegevuste arvu (tahab ju iga asutus saada järelevalvel positiivset hinnangut – kas või päevikuid ümber kirjutades).

Ma ise õpetajana töötades (kindlasti ka teised õpetajad) lähtusin planeerides eelkõige lastest ja käsitletavatest teemadest, mitte täpsest kordade arvust. Järelevalvele on ülim "seadus" ning tegevuste kindlat arvu on ju väga lihtne kontrollida. Siin tekib kindlasti küsimus, kas lasteaed peab kohanema järelevalve nõudmistega või lähtuma ikkagi eelkõige lastest. Julge lasteaiaõpetaja või juhataja võiks ju järelevalvele öelda, et tegevuste plaan ei tulene lapsest lähtuvast käsitlusest või meie pedagoogiline süsteem ei võimalda seda aluseks võtta jne.

Järelevalve peaks fikseerima ka selle, milline osa seadusandlusest ei rakendu, ning tegema sealt edasi ettepanekuid seaduste muutmiseks. Tegevuste kindel arv iseenesest ei taga ju alushariduse kvaliteeti, sisu on palju olulisem."

Teistes riikides

Tegevusvaldkondi on mainitud paljude riikide alushariduse sisu määravates dokumentides, ent see ei eelda, et nende arv on vanuseti fikseeritud. Pigem on valdkondade väljatoomine lasteaiaõpetajatele abiks töö planeerimisel ja laste tasakaalustatud arendamisel.

Konkreetsed tegevuskava määramine vanuseti eeldab, et rühmas on üheeaalised lapsed. Lapsed jaotatakse Euroopa riikides rühmadesse kahe mudeli põhjal: nn koolimudel (vanuse järgi, näiteks Hispaanias, Prantsusmaal ja Suurbritannias) ja nn peremudel (Eestis liit-rühm), kus koos on eri vanuses lapsed (Taanis, Saksamaal, Norras, Soomes ja Rootsis). Mõnel pool, näiteks Itaalias, Hollandis, Austrias, Sloveenias ja Leedus, kasutatakse paralleelselt mõlemat mudelit.

Ametlikes õppekavades näidatav tegevus haarab tavaliselt viit valdkonda: kõne ja kiri, matemaatika, kunst, loodusõpetus ning kehaline kasvatus. See loend on sarnane meie valdkondade mudeliga, aga kunstile lisaks on Eestis eraldi valdkond muusika. Folkloorielemendid tuuakse eraldi esile Soome ja

Läti õppekavades. Veel on valdkondadena nimetatud info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat (Soomes), võõrkeelt (Bulgaarias) ja tervisekasvatust (Küprosel).

Laste rühmitamine vanuse järgi ja/või õppesisu väljatoomine ametlikes haridusdokumentides ei tähenda, et riik sätestab tundide või tegevuskordade arvu. Euroopas on riiklik tunni- või tegevusplaan antud ainult mõne endise sotsialismileeri maa alustaseme õppekavas, lisaks prantsuskeelses Belgias, Kreekas ja Liechtensteinis (5).

Raamõppekava uuendamisest

Haridus- ja Teadusministeerium on viimastel aastatel pidanud alushariduses prioriteetseks lähtumist lapsest. Kui vaadata praegust raamõppekava lapsest lähtuva käsitluse valguses, on õppekava jäik, jättes õpetajatele ja lastele vähe valikuvõimalusi. Kui õpetaja kasutab integreeritud tegevust või kindlaid pedagoogilisi süsteeme, on tal väga raske järgida raamõppekavas nõutud tegevuse jaotust. Õpetajad ei saa õppe- ja kasvatusetegevuse päevikus tihti kajastada oma tegelikku tööd, vaid ajavad näpuga järge, kas nädala tegevus ikka ühtib raamõppekavas tooduga. Viimast jälgivad hoolega ka paljud riikliku järelevalve spetsialistid ning tagajärg võib olla "topeltõppekava" – ühed paberid, mille järgi tegelikult töötatakse, ning teised, mis on mõeldud ettenäitamiseks inspektorile.

Uuendatava raamõppekava nädalavahetuse kava tuleb muuta paindlikumaks, see võimaldaks lahendada vastuolu raamõppekava ja tegeliku lasteaiaaue vahel. Osa lasteaiaõpetajaid pooldab ideed loobuda üldse tegevuste nädalakavast. Samas kaasneksid sellega teatud ohud. Näiteks võib lasteaed vanemate soovide tõttu muutuda üha enam "väikeseks kooliks", kus väheneb veelgi liikumis- ja muusikategevus. Samas tagavad just eriharidusega muusika- ja liikumisõpetajad laste hea arengu, koolitatud erialaspetsialistide olemasolu on meie alushariduse tugevus ja eripära, võrreldes teiste Euroopa riikidega. Ka mitteeestlaste keeleõppeks on meil spetsialistid, kelle palkamiseks peaks lasteasutuses olema mingi alus.

Niisiis – tegevustabelist praegusel kujul võiks loobuda, kuid mingid piirid peaksid siiski jääma, näiteks "kooli tüü-

pi" tegevuste piirarv teatud vanuses võiks olla fikseeritud, samuti tuleks ette anda muusika- ja liikumistegevuse maht ning keeleõppe miinimumaeg mitteeestlastest lastele. Juba määruse kirjutamisel tuleb paralleelselt mõelda selle rakendumisele. Kui raamõppekava uuendada, peab olema keegi, kelle poole tõlgendusküsimustes pöörduda (näiteks TÜ õppekava arenduskeskus). Määrusele lisaks on vaja seletavaid ja kommenteerivaid materjale eri sihtgruppidele, sh kindlasti järelevalvele.

Kirjandus

1. Alushariduse raamõppekava. Riigi Teataja I, 1999, 80. 737.
2. Elkind, D. Early Childhood Education: What Should We Expect? Curriculum planning. A contemporary Approach. Allyn and Bacon, 2000.
3. Haskins, R. Public school aggression among children with varying day-care experience. Child Development, 56, 1985. 689–703.
4. Jones, E., Playing Is My Job. Curriculum planning. A contemporary Approach. Allyn and Bacon, 2000.
5. Key data on education in Europe. European Commission, 2000.
6. Koolieelsest kasvatuses lasteasutuses. Tallinn, Eesti NSV Haridusministeerium, 1968.
7. Koolieelsest kasvatuses lasteasutuses. Tallinn, Eesti NSV Haridusministeerium, 1974.
8. Koolieelsest kasvatuses lasteasutuses. Tallinn, Eesti NSV Haridusministeerium, 1987.
9. Lastesõimed ja lasteaiaid kolhoosides ja sovhoosides. Tallinn, 1950.
10. Lööke, E., Saarits, Ü. Koolivalmidus – mida ootavad lasteaialt lapsevanem ja algklassiõpetaja? Õpetajate Leht, 5.03.2004.
11. Tigas, E. Intervjuu õppekavast. Kursus "Pedagoogika alused" (J. Mikk). TÜ pedagoogika osakond, 2003. Töö asub TÜ õppekava arenduskeskuses.
12. Tikk, H. Intervjuu õppekavast. Kursus "Pedagoogika alused" (J. Mikk). TÜ pedagoogika osakond, 2003. Töö asub TÜ õppekava arenduskeskuses.